

բարեկամներուն իբր երախտագիտութիւն, կ'ընդունի Ֆլավիա (Flavia) մականունը եւ կը զարգանայ ի մեծաւ մերձակայ տեղերուն, Տակաւ առ տակաւ հին Սիւքէմի քեկորները կ'անհետանան: Այն Սոփարի չորջր հաստատուող քանի մը բնակիչներ ծնունդ կուտան *Syechera* կամ *Seuchera* գիւղին, որ ըստ ոմանց, Դ. զարէն կը ճանչցուի իբր Սիւքար: Սակայն Եւսերիոսի կարծիքը այսպէս չէ:

Աստուածաշնչական տեղագրութեան հայրը որ չանգիտաւոր նախկին Սիւքէմի գիրքը նէպոլիսի չրջակայքը աւերակներու կոյտի մը ձեւին տակ կ'ըսէ մեզի Սիւքարի մասին. «Ան ցոյց կը տրուի մինչեւ հիմակ նէպոլիսի առջեւ, այն դաշտին մօտ զոր Յակոր տուաւ իր Յովսէփ որդւոյն. անոր մօտ Քրիստոս, ըստ Յովհաննու, խօսակցեցաւ Սամարացի կնոջ հետ ազրբարին մօտ» (Onomasticon, էջ 164): Տեղեկութիւնը կը թելադրէ գոյութիւնը, իբր շառաւիղ, տուներու կղզեակի մը՝ սեբած Սիւքէմացիներուն մեծած քաղաքին արմատներէն, երկարած գուռերով մինչեւ Յակորի դաշտը: Արարները յետոյ վերաւորեցին դայն Պարսա, Platani իր կրճատեալ անունին համաձայն, թերեւս կը դորձածուէր Բիւզանդական չրջանին: Սիւրիոյ մէջ, Balatonosի գղեակը չի՞ պարտիր իր անունը հին Blatanosի մը: Արդ, 333ին, Սամարացի կնոջ ջրհորի մօտ կը տեսնուէին սօսիներ որոնց համար կ'ըսուէր թէ անկուած են Յակոր նահապետէն:

Onomasticon ի ծանօթագրութեան աղբիւրը համազօր է, պէտք չէ տարակուսիլ, աւետարանական ջրհորին: Զուրը կը կը բղկէր ջրհորի մը խորքէն եւ անկէ ջուրը քաշելու համար ծայրը երկար պարանով դոյլ մը պէտք էր: Ամէն մօրդ կը յիշէ նշանաւոր արամախոսութիւնը եւ Սամարացի կնոջ պատասխանը (Յովն. Դ. 11 եւ այլն). «Տէր, դու քանզի եւ դոյլ խիկ ոչ ունիս, եւ ջրհորս խոր է, խիկ արդ ուստի՞ ունիցիս զջուրն կեղանի. միթէ դու մեծ ինչ ո՞ք իցես քան զհայրն մեր Յակոր՝ որ զայս ջրհոր ետ մեզ. եւ ինքն աստի էարբ, եւ որդիք նորա եւ խաշինք նորա»:

ԵՐԿՐՏԻԶ ԵՊՍ. ԱՂԱԻՆՈՒՆԻ

(Շարունակելի)

ԼԵՇԱՍՏԱՆԻ ՆԱՅԵՐԸ

ԱՆՅԵԱԼԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Երբ մեր քայլերը Լվովի պագարին աջակողմը, դէպի Դրագովոյ փողոցը կ'ուղղենք, մեր ուշադրութիւնը կը գրաւուի աջակողմի առաջին փողոցէն: Անկէ եւ մութ փոքրիկ փողոց՝ ան կը թուի անցեալի շատ բաներ խօսիլ մեզի: Հայոց փողոցն է ան: Արտասովոր տեսքով բաներ է որ մեր աչքը իրենց կը քաշեն հոն: Փողոցին մակերեւոյթին ներքեւ կը նշմարենք՝ կարծես ժամանակին ծանրութիւնէն հողին մէջ մխուած՝ կամարաւոր փոքրիկ դարատափ մը, որ կոթնած է եկեղեցիի մը վրայ: Այս եկեղեցին, հայկական եկեղեցին, Լվովի գեղեցկագոյն հին շէնքերէն մին է: Անոր բակը կը մանուի բոլորովին արդիական տեսքով վանդակորմէ մը: Հինաւորաց կամարաւոր այդ դարատափին վրայէն անցած ատենինս, կը լսենք սալքարերուն վրայ հնչելը մեր ռոմանայնութեան արձագանդին, ինչ որ սկիւմայ դէպի վար նայիլ կուտայ մեզի: Ի՞նչ արտասովոր բակ մըն է ան: Հոն, սալքարերուն վրայ կը տեսնուին զարդեր եւ արձանագրութիւններ, որոնք, անծանօթ տառերով, իրենց գաղտնիքներուն մասին կը խօսին մեզի: Հայկական հին գերեզմանոց մըն է ան, որուն շիրմաքարերը հետզհետէ հողին մէջ մխրճուել են. այդ սալքարերը Լվովի հարուստ հայերուն գերեզմանաքարերն են: Հայատառ այդ արձանագրութիւնները մեզի կը պատմեն կեանքն ու անունները այդ քարերուն տակ հանգչող անձերուն, ու կը հայցեն ազօթել անոնց համար: Այդ սալքարերէն ոմանք, որ ամենէն աւելի լաւ պահպանուած են, կրթութեամբ են պատին, որպէսզի անազարտ մնան:

Կատարեալ հանդարտութիւն մը կը տիրէ այս տեղին մէջ: Փաղաքին փողոցներուն եւ մօտակայ չուկային հոռաւոր ազմուկը զոգցես զարերու ընդմէջէն է որ կը հասնին հոն: Դերեզմաններու ջնջուած արձանագրութիւնները կը պատմեն անցեալ ժամանակներու չքեղութիւնը, եւ մենք կը

կարծենք մեր առջև ողջ տեսնել այն հասարակական հայերը, որոնք իրենց կեանքը անցուցած են՝ աշխատելով այս մայր եկեղեցիին շրջակայքը, և բնական էն Հայոց փողոցին երկու կողմերը կառուցուած պերճաւորուն մէջ:

Հայ վաճառականները, որոնք Լեհաստանի և Ասիոյ երկիրներուն մէջ առևտրական գործառնութիւններ կ'ընէին, իրենց տուններուն մէջ լեցուցած էին Արեւելքի հարստութիւնները: Թանկարժէք գորգեր և հիւստածքներ, արծաթ և ոսկի անօթներ և սպասներ, հոս Լիով բերուելով, ինքնատպութեանց զեղեցկավայրի մը կը վերածէին այս տեղը: Կարծես թէ Արեւելքի տաքուկ մէկ անկիւնը՝ հոս Լիովի ցուրտ պատերուն առջև էին փոխադրուած: Հոս է որ կը պարզուէր Լեհաստանցի հայերուն գործօն և ժիր գոյութիւնը:

ԱՐԱՐԱՏԻ ՈՏՔԻՆ

Ո՞վ էին այդ հայերը, և ի՞նչ բախտ զիրենք արեւազեղ Հայաստանէն բերաւ հոս՝ Լիովի այդ ցուրտ երկիրքին ներքև: Արարատ լեռան ոտքը, Արաքս գետին եւ Վանայ, Ուրմիոյ և Աւանի լիճներուն ափին կը գտնուէր հայոց հայրենիքը: Ըստ աւանդութեան, Նոյի տապանը, Ջրհեղեղէն ետքը այդ լեռան կատարին վրայ հանգչեցաւ: Պատմութիւնը մեզի կը խօսի Հայկի մասին, հզօր ու քաջ այդ էակին, որ հայ ցեղին հիմնադիրը եղաւ: Հայերը իրենց լեզուով ինքզինքնին կը կոչեն իւր, ու իրենց երկիրը Հայաստան: Հայոց զիջաբանական պատմութիւնը կը վերանայ մինչև Քրիստոսէ առաջ 2000 թուականը: Անոնց մասին առաջին պատմական տեղեկութիւնները կը հասնին մինչև Քրիստոսէ առաջ Գ. դարը: Հայկական հզօր միապետութիւնն իր կայանն ունէր Ասիոյ եւ Եւրոպայի սահմաններուն վրայ Քրիստոսէ 2300 տարիներ առաջ. այս երկիրը եւթարկուած էր շարունակական վտանգի մը ռազմիկ ժողովուրդներու կողմէ, որոնք Եւրոպան կը նուաճէին իրենց գէպի Արեւմուտք գաղթի միջոցին: Հայ ժողովուրդը քաջ և պատերազմիկ ժողովուրդ մըն էր. կարող զիմակալելու իր վրայ յարձակող-

ներուն, բայց յաճախ իրարու հետ կոռուղ բազմաթիւ թշնամիներու մէջ կը գտնուէր ան: Պատերազմները և անոնցմէ յառաջ եկած տնտեսական յոռի պայմանները պատճառ եղան որ հայերը մեծ բազմութեամբ թողուցին իրենց հայրենիքը, իրենց հետ տանելով իրենց ընտանիքները և ինչ որ կարող եղան ազատել իրենց ունեցածներէն: Անոնք սկսան գաղթել իրենց զեռմիապետութիւն ունեցած օրերուն Նոյն իսկ: Ժ.Ա. դարուն պատահեցաւ Հայոց մեծագոյն գաղթը գէպի Աւստրիա, մանաւանդ գէպի Սերմ: Մեծամեծ կորուստներէ և Հայաստանի հին մայրաքաղաքին՝ «հազար ու մէկ եկեղեցի ունեցող» Անիի կործանումէն ետքն էր որ պատահեցաւ այդ: Երեք հարիւր տարի աւելի յետոյ, Հայաստան կորսնցուց իր անկախութիւնը և աւարի որս եղաւ իր դրացիներուն: Նորէն, հազարաւոր հայեր թողուցին իրենց հայրենիքը և գացին այլուր փնտռել իրենց հոմար լաւագոյն գոյութիւն մը: Այս բանը բազմիցս կրկնուեցաւ ազգային անիշխանութեան շրջանին և տեւց մինչև մեծ պատերազմը: Մեր օրերուն, Հայաստան պղտիկ հանրապետութիւն մըն է, որ հին մեծ միապետութեան գոյզն մէկ մասը միայն կը գրաւէ: Յիսուսի մահէն քիչ յետոյ առաքեալները Հայաստան բերին ճշմարիտ հաւատքը. բայց Գ. դարուն էր որ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի օրով, բոլոր հայ ժողովուրդը քրիստոնէութեան դարձաւ: Անկէց ի վեր այդ կրօնքը եղաւ հաւատքը հայ ժողովուրդին. որ երբեք չը դադրեցաւ զայն պաշտելէ:

Զ. դարուն է որ հայերը ինքնուրոյն եկեղեցի կազմեցին, որուն պետը, ամենայն Հայոց կաթողիկոսը կը նստի Էջմիածնի նախնական քաղաքին մէջ: Ութ դար առաջ Լեհաստան գաղթող հայերը այս ինքնուրոյն ազգային եկեղեցիին կը պատկանէին:

ՀԻՆ ԼԵՀԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՏ

Բերանացի աւանդութեան մը համաձայն, որ աւելի ետքը դրի առնուեցաւ ժամանակագիրներու ձեռքով, Լիովի քաղա-

քին մէկ մասն եղած Փոցամէի Սը. Աննա եկեղեցին, որ այժմ չկայ, պէտք է ժԲ. դարուն կառուցուած հայ եկեղեցի մը եղած լինի. ինչ էր ցոյց կուտայ թէ հայերը այդ ատեն պէտք է արդէն Լվով եկած ըլլան: Անոնց՝ այս ափունքներուն վրայ գալու թուականը ճշտու ծանօթ չէ: Կըրնայ ենթադրուիլ թէ անոնք Ֆոգելիա և Կրօգի Զէրվիէնսքէ եկած են, արտօնութեամբը ռուս իշխաններու, որոնք թաթարներէ աւերուած վայրերուն մէջ կ'ուզէին կարելի եղածին չափ ստուարաթիւ գաղթականութիւններ կազմել: Ամէն պարագայի մէջ, յայտնի է թէ հայերը յոյժ բազմաթիւ էին Լվովի մէջ, Մեծն Քաղիմիրի օրով: Այդ թուականին է որ անոնք սկսած են հոն իրենց մայր եկեղեցիին շինութեանը, և եպիսկոպոս մը հաստատած են հոն: Քաղիմիր անոնց շնորհաց իրաւունքը Երեսփոխանական ժողովի մը, որ 12 երեւելիներէ կը բաղկանար, Այս ժողովը միեւնոյն ատեն հայկական դատարանի պաշտօն ալ կը վարէր: Հայերը իրենց հետ հոն տարեր էին իրենց օրինազիրքը, որ յետոյ ճանչցուեցաւ Հին Սիկիսմոնտէն: Լեհաստանի ուրիշ թագաւորներ, Յովհ. Քաղիմիր, Սիկիսմոնտ Օգոստոս, Յովհ. Դ. Սոպիէսքի բազմաթիւ նորանոր առանձնաշնորհումներ ըրին հայերուն:

Լվովի և արեւելեան Լեհաստանի սահմանակից քաղաքներուն մէջ հաստատուած հայերը կը զբաղէին վաճառականութեամբ և Լեհաստանի և արեւելեան երկիրներու միջև առևտուրով: Ապրանքներ բերել կուտային Թուրքիայէն, Սիւրիայէն, Արաբիայէն, Եգիպտոսէն և նոյն իսկ Հնդկաստանէն: Բոլոր արեւելեան թանկագին վաճառքներ իրենց ձեռքերէն կ'անցնէին: Գորգ, հիւսուածեղէն, արծաթով և ոսկիով բանուած կերպաններ կամ զիպակներ, որոնցմով թագաւորական զգեստներ կը շինուէին, եկեղեցւոյ զարդեր, պաշտամունքի առարկաներ, գոհարներ, մարդարիտ (հարուստ քաղաքորեարի զուարճանքի նիւթերը), արեւելեան համեմներ, պղզպիղ, կոճապղպեղ, մշկընկոյղ, ևայլն, այս ամէնը Լեհաստան կը բերուէին Հայոց միջոցաւ և կը տարածուէին երկրին մէջ ամէն կողմեր: Զարմանալ պէտք չէ ուրեմն թէ ինչու անոնք կը բնակէին Լեհաստանի

արեւելեան վաճառականական քաղաքները, ինչպէս, Պրօգի, Պրցէցանի, Ռուպիս, Հօրօտէնքա, Ժարօւլով, Ժաղլովէց, Լուցք, Փօտաշէց, Սթանիսլավով, Յլոքցուով, Յոլքովիտ, ևայլն: Անոնք կը գտնուէին նաեւ Լուպլէն, Քաղիմիր, Վիստուլէ, Յամոսք, Վարսովի, և նոյն իսկ մինչև Քոյնանի: Այս վերջինին մէջ, ամբողջ վաճառականութիւնը կեդրոնացած էր հայերուն ձեռքին մէջ: Անոնց յիշատակը արձանագրուած է նոյն իսկ լեհական բանաստեղծութեան մէջ: Զոր օրինակ, բանաստեղծ Սերաստիէն Քլօնովիչն է որ կը գրէ.

«Անոնց ֆոլ կըրնա գրսնիլ բուրբ գորգեր, Ոսկեհուռ գրսակ, ըզգեսցու մեաւս. Ու կիմամոմոնց հոնեղ, սիրելի, Պղպեղ, կոնպղպեղ, Շաբեղեգ, արմաւ, Մեկաբոյր ծաղիկ, սափրան կուսական».

ԺԶ. և ԺԷ. դարերը լեհահայերու ամենաբազաւած թուականները եղան, մանաւանդ Լվով քաղաքին մէջ: Երբ յետոյ անոնք միացան կաթոլիկ եկեղեցիին հետ, իրաւապէս հաւասարապատիւ նկատուեցան լեհերուն: Ատիկա տեղի ունեցաւ ԺԸ. դարուն: Այդ թուականէն հայերը մեծ կարեւորութիւն և յարգանք վայելցին իրենց քաղաքակիցներէն: Անոնք քաղաքին ազնուականներէն կը համարուէին՝ շնորհիւ իրենց ունեցած հարստութեան: Բայց միայն իբրեւ վաճառական չէ որ բարձր դիրք ունէին անոնք. անոնց մէջ բազմաթիւ էին մտաւորականները, ինչպէս նաեւ արուեստագէտներն ու արհեստաւորները, զոր օրոսկերիչները և գորգագործները: Անոնց նրբարուեստ և գոհարազարդ թուրերն ու սուրերը, ոսկեհուռ թամբերն ու ասպազէնները շատ կը գնահատէին լեհ արքաներն ու սեպուհները: Ատոնց շնորհիւ շատ շուտ հարստացան հայ արհեստաւորները: Լվովի լաւագոյն ոսկերիչն էր Պետրոս Զաքարիազովիչ: Յովհաննէս Սոպիւսքի անոր արհեստանոց մը շինել տուաւ Լվովի իր պալատին մէջ, ուր Պետրոս կ'աշխատէր միմիայն թագաւորին համար, որ շատ կը սիրէր զայն, և որ յետոյ արքունի քարտուղարի տիտղոսը տուաւ անոր:

Արեւելեան երկիրներուն հետ այսպէս միշտ առևտրական յարաբերութեան մէջ լինելուն համար, հայերը տիրացած

էին օտար լեզուներու ծանօթութեան, 1400 թուականէն ի վեր, քաղաքապետական թարգմանչի պաշտօնը միշտ հայումը կը արուէր:

Լեհաստանի թագաւորները հայերը կը զործածէին նաեւ իրր զեպաններ Լեհաստանի և Թուրքիոյ միջև: Իրենց աշխատութեան և ժրջանութեան շնորհիւ անոնք մթերեցին խոշոր հարստութիւն, եւ երբեմն, պատերազմի ատեն մասնաւանդ, Անոնք օգնեցին քաղաքապետութեան գանձին. զոր օր. քրոնիկապիւր մը կ'ըսէ թէ՛ Վլասիւլաւ Դ. ի օրով, Աւետիք Պետրատովիչ անուն Լվովցի մը՝ ծագումով հայ, թագաւորին 100000 տուֆատ փոխ տուաւ: Անկաթագաւորին խոստացած էր տալ այդ գումարը. երբ արքունի պատուիրակները իրեն ներկայացան, անկա հարցուց անոնց թէ ինչ տեսակէն պէտք էր որ վճարէր այդ գումարը. ոսկի՞, արծաթ՞, թէ՛ պղինձ դրամ: «Երեքն ալ կ'ըլլայ» եղաւ պատասխանը: Այն ատեն Պետրատովիչ երեք անգամ 100000 տուֆատ համրեց անոնց, ոսկի, արծաթ և պղինձ դրամով. որպէսզի թագաւորին տանին գայն:

Լեհական հանրապետութեան վերջերը, Լեհաստանի արեւելեան քաղաքներուն վաճառականութիւնը նսեմացաւ շատ, ու բազմաթիւ հայեր ստիպուեցան հողեր գրնել: Այն ատեն Ստանիսլավովի, Գոլոմէայի, Սնիատինի, Քիւտի հողերուն մեծ մասը մինչև Չէրովիցան ի Պուքովինա (որ արեւելեան Կալիցիոյ հետ միասին՝ ԺԲ. դարուն վերջերը աւստրիական վարչութեան ներքեւ էր) հայերուն կը պատկանէր:

Պէտք է յիշել թէ այս քաղաքներէն շատերը այժմ լեհական սահմաններէն արտաքոյ կը գտնուին, ինչպէս զոր օրինակ, Քամենց Գոտուքէյ, ուր կը բնակէին բազմաթիւ հայեր, որոնք արեւելքի հետ վաճառականութիւն կ'ընէին: Մոլտավիոյ եւ Վալաքիոյ քաղաքներէն շատերը, որոնք այժմ Ռումանիոյ մաս կը կազմեն, Հայոց շնորհիւ՝ այդ մարզին վաճառականութեան կեդրոններն էին:

Փիւ, որ այսօր միմիայն արեւմտեան մասին շուրջը կը դառնայ, երբեմն ամբողջ շէնքը կը շրջանակէր: Այս եկեղեցին, ինչպէս հին շէնքերէն շատերը, քանիցս վերակառուցուած և վերանորոգուած է. ատոր համար է որ մինչև այսօր տակաւին ճարտարապետական նոր գանձեր կը գտնուին միշտ իր մէջ: Եկեղեցիին արեւելեան մասը, որ կողակային կիսաշրջանակի մը ձևն ունի, դեռ կը պահէ Մեծն Քաղիմիրի յիշատակը: Հնազոյն մասն է ասիկա, որուն շինութիւնը սկսած է 1363 ին: Այս մայր եկեղեցին Եւրոպայի մէջ ամենէն հին հայկական յիշակերտն է: Անոր յատակագիծը յօրինուած է հայկական հաւասարակողմ խաչաձևի մը վրայ, ինչ որ կը ցոյցնէ թէ այս տաճարը շինուած է Հայաստանի աւանդութեանց համեմատ:

Մանկը եկեղեցիէն ներս. հինաւորաց այս պատերուն մէջ տիրող կէս մթութեան մէջ աչքերնիս իրեն կը քաշէ վերէն իջնող պայծառութիւնը: Լոյսն է այն՝ որ կ'իջնէ կամարներուն վրայ կանգնած բարձրադիր գմբէթէ մը. ան կը ծաւալի քարէ պատերուն և թունդ գոյներով ներկուած սուրբ պատկերներուն վրայ: Գլխաւոր խորանին մէջ, Յիսուսի դէմքը՝ առաքեալներուն մէջտեղ՝ կը փայլի Ժան Հէնրի Ռօլանի նկարի մը վրայ, որ կը ներկայացնէ վերջին ընթրիքը:

Հայկական այս տաճարը խոր և անջնջկի տպաւորութիւն մը կը ձգէ մեր վրայ: Ամենահին մասին մէջ աչքի կը դարնեն որմանկարները և մեծ հարստութիւնը գմբէթադ ձեղունին զարդարանքներուն: Արձանագրութիւններ կրող փոքրիկ տախտակներ և հայկական խաչեր (= խաչքարեր) հիւստուած են պատին մէջ, որմագարդութեան մաս կազմելով այդպէս: Ուստական խաչեր են անոնք: Զարդարանքի այս կերպը այսօր բոլորովին մոռցած են լեհահայերը: Կան նաեւ Ժան Հէնրի Ռոլանի որմանկարները, որոնք կը զարդարեն մայր եկեղեցիին գլխաւոր մասը, որ ԺԷ. դարու գործ է: Կուշտի փոքրիկ մատուռին մէջ ամենէն նշանակելին է հին նկար մը որ կը ներկայացնէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը. ան զարդարուած է սուրբին կեանքը ներկայացնող փոքրիկ մետալիոններով դրուած արծաթ շրջանակով մը:

ԼՎՈՎԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄԷՋ

Մայր եկեղեցւոյ բակին հին դարասա-

Ամենէն նոր մասը, որ շինուած է Ի. դարուն սկիզբը, ծածկուած է ապակիէ գմբէթով մը: Նոր են երգիւթնը և երգիչ-ներուն տեղը, ինչպէս նաև մուտքի դուռը, որ Գրաքովիոյ փողոցին վրայ կը նայի: Մայր եկեղեցին կը պարունակէ հին մեծ դանձեր, այսինքն պաշտամունքի առարկաներ, ծիսական զգեստներ, նկարներ, ևայլն, բայց ամենէն թանկարժէքն է ԺԲ. դարէն հայերէն աւետարան մը: Մագաղաթի վրայ ձևագիր մըն է ան, որուն չորս հարիւր էջերը զարդարուած են գեղեցիկ գիրերով և զմայլելի մանրանկարներով, որոնց վառ գոյները անեղծ են մնացած:

Եկեղեցիին շրջակայքն ալ հինաւորաց տեսք մ'աւնի: Արեւելեան կողմը կայ նեղ փողոցիկ անցք մը, ուր կը գտնուի Ս. Քրիստոփորի նուիրուած սին մը: Միւս կողմէն կը մտնուի ներքին բակի մը մէջ, որ մայր եկեղեցին կը բաժնէ վանքէն հայ Բենեդիկտեանց, որոնք հոն կը բնակին ԺԷ. դարէն ի վեր: Ոչ հեռու գէպի Սքարպքովքայի փողոցը տանող դուռնէն՝ կը գտնուի փոքրիկ բակ մը, ուր է պաշտամունքի առարկաներու խանութ մը, որ կը կրէ «Mons Pius» անունը:

Լեհաստանի մէջ պահուած հայկական պաշտամունքը քիչ կը տարբերի կաթոլիկ պաշտամունքէն: Եթէ ուշադրութեամբ հետեւինք հայկական պաշտամունքին, կրնանք նշմարել մանրամասնութեանց տարբերութիւններ: Առաջին տարբերութիւնն այն է որ պաշտամունքը հայերէն լեզուով կը կատարուի: Բայց գլխաւոր տարբերութիւնը ս. պատարագին մէջ է. նշխարն ու բաժակը աղօթքէն վերջն է որ կը բարձրացունին: Այդ ատեն է որ քահանան կ'օրհնէ ժողովուրդը: Աղօթքին խօսքերն ալ կը տարբերին կաթոլիկ աղօթքին խօսքերէն: Պէտք է աւելցնել նաև թէ, տարին երկու անգամ, ծնունդի տօնի նախորդ երեկոյին և աւագ շաբաթ օրուան երեկոյին կը մատուցուի ս. պատարագը:

Հայկական պաշտամունքին ուրիշ մէկ մասնաւորութիւնն ալ այն է որ մկրտութեան առթիւ ս. հաղորդութիւն կը տրուի. այս սովորութիւնը կայ սակայն արեւելեան բոլոր միւս եկեղեցիներուն մէջ ալ:

Այս մայր եկեղեցիէն դատ, Լվովի մէջ

ուրիշ հին հայկական մատուռներ և թեմական եկեղեցիներ ևս կան ի Պրէձէձանի, Հորսքա, Քիւթի, Լիւջիէք, Ստանիսլավով, Սնիաթին, Թիգմէնիձա: Այս բոլոր եկեղեցիները կը կառավարուին արքեպիսկոպոսէ մը, որ պեան է հայ-կաթոլիկ պաշտամունքին ի Լվով:

Լեհաստանի միւս եկեղեցիներուն մէջ պէտք է յիշել Ստանիսլավովինը: Հայոց այս քաղաքին մէջ հաստատուէն անմիջապէս վերջը, ԺԷ. դարուն երկրորդ կիսուն, սկսան հոն կառուցանել փայտաշէն եկեղեցի մը, որ ատեն մը ետքը այրեցաւ: Հայերը զայն վերակառուցին, այս անգամ քարաշէն: Դժբախտաբար այս երկրորդ եկեղեցին ևս այրեցաւ ԺԹ. դարուն առաջին կիսուն: Ի դարուն էր որ նորէն ձեռնարկուեցաւ անոր վերաշինութեան, և դեռ քանի մը տարի առաջ է որ աւարտեցաւ ան: Ստանիսլավովի եկեղեցին, ուրիշ շատ մը սրբարաններէ դատ, ունի նաև երկու գեցեցիկ խորաններ, զորս մասնաւորաբար կը մեծարեն հայերը, և որոնք նուիրուած են Ս. Կայիթայի և Ս. Անտոնի: Եկեղեցւոյ կողքին կայ մատենադարան մը և թեմական գրառատուն մը, որ կը պարունակէ բաղմաթիւ ձեռագիրներ և հայկական վաւերագրեր, ինչպէս նաև ծիսական զգեստներ և պաշտամունքի զանազան առարկաներ:

Պէտք է յիշել նաև Քիւթիի հայկական եկեղեցին: Փայտաշէն առաջին այրած ըլլալով, անոր տեղ շինուած է այժմ նոր մը, նշանաւոր՝ հրաշագործ պատկերով մը, որ Ս. Անտոնը կը ներկայացնէ:

ՊՐՈՆԻՍԼՈՒԱ ՔԷՕԲՐԻԼԵՍՆ

(Շարունակելի)

ԿՈՐԶՈՒՐԳ ԵՒ ԿՈՍՔ

Լուսադոյն կերպով ընդած կեանքը ո՛չ քի պնէ և որուն մեջ մարդս աւելի հաճոյ՜, դրամ, իշխանութիւն, պատիւ կամ հաւքաւ կը շահի, այլ այն՝ որուն մեջ մարդս աւելի մարդ կ'ըլլայ և կը կատարէ մարդկային պարտականութեանց և օգտակար աշխատութեանց մեծագոյն գումարը: